

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

Haziran / June 2019, 23 (1): 441-460

Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme

The Matter of Murder of Daughters in Jahiliyyah Arab Community: Evaluation from The Perspective of Islamic History

Ahmet Acarlıoğlu

Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Research Assistant PhD., Istanbul University, Faculty of Theology Department of
Islamic History and Arts
İstanbul / Turkey
ahmetacarlioglu@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0609-7988

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04 Mart/ March 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / May 2019

Cilt / Volume: 23 **Sayı / Issue:** 1 **Sayfa / Pages:** 441-460

Atıf / Cite as: Acarlıoğlu, Ahmet. "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme [*The Matter of Murder of Daughters in Jahiliyyah Arab Community: Evaluation from The Perspective of Islamic History*]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 23/1 (June 2019): 441-460.
<https://doi.org/10.18505/cuid.535105>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.
<https://dergipark.org.tr/cuid>

**442 | Ahmet Acarlıoğlu. Chiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...
The Matter of Murder of Daughters in Jahiliyyah Arab Community: Evaluation from
The Perspective of Islamic History**

Abstract: Parents in Arab society did not take any responsibility for their children in the pre-Islamic era. The husband, as the head of the family, used to treat family members as his servants and forced them in the direction of his interests. No matter the rationale behind it, the burial of daughters in the pre-Islamic era is an outrageous and ill-treated tradition. In this study, it is possible to see which tribes in the Arab society started this repellent custom and which ones were more common. In the society, it is possible to find that there were conscientious and virtuous people trying to prevent these events which can be called as a shame of this humanity, which does not approach the events with the value judgments of that day. Before shedding light on the motivations behind this tradition in the Jahiliyyah Arab society, the examination of the treatment towards daughters in other parts of the World in the same era, would be meaningful in terms of enlightening the phenomenon. This study aims to crystallize the causes, extent, and responses by wise people towards the burial of daughters in the pre-Islamic and Prophetic era.

Summary: The burial of daughters or their slaughter in a variety of ways was not unique to the Arabs. At that time people and animals in many parts of the world were sacrificed to give thanks to the gods and to ease their anger. When the killings of girls are considered, Arab society comes to mind. In that time, other countries and nations in the world were not different from the Arabs. During this period, daughters were killed in different ways, not through the burial of living alive.

During the Jahiliyya period, among the Arabs who murdered the children of the boys, the girls, and children who were considered to be the weakest members of the family were conducted with this treatment. Men who were the head of the family could tolerate having one or a maximum of two girls. When the number of girls increased, they regarded it as a matter of honour so that when a new daughter was born, the inevitable attempt was to murder her.

In the Arabian peninsula - rich merchant families exceptional - families were trying to survive with scarce opportunities. The food and clothing materials used were usually exported and extremely expensive. Therefore, there was a necessity for male members of the family who would provide for the family. From this perspective, so many sons meant dignity. The economy of the day was based on looting and pillaging except for the trade of the elite. Therefore, one had to be strong.

The birth of a daughter meant shame, sadness and grief instead of joy and happiness for them. The man would wait excitedly for good news. If the baby was a boy the family rejoiced. However, if it was a daughter the father would be upset. When a person said, "She was a daughter" she could not know what to do with her shame and how to hide from people.

When the Arab tribes were examined in general, the burial of daughters was not extended to the whole population. The question of murdering the girl by burying her child was common among Bedouin Arabs who lived in the desert rather than the city. It was extremely difficult to see this tradition in the tribe of Quraish, which were regarded as the masters of the Arabs. When we look at the sources of Jahiliyya and Islamic history, it is observed that the examples of this outrages customs were generally realized in the near term. It is understood that the memory of society is not rich enough to comment. The main reason for this is that Arab society has not a written culture.

For the Jahiliyya Arabs, her daughters were ashamed. If they married their daughters even before they had married their daughters into adultery, seeing it as lighter than their children. One of the main reasons was jealousy. The data show that this style was applied more intensely among the Bedouin tribes and especially the tribes of Temim, which is considered to have started the process of burying girls. It is also said that the most jealous tribe of the Arabs is the Rebia tribe. Because of this feature, it is accepted that the first burial of the girl was started in this tribe.

Although the Arab society before Islam was known by the atrocities of ignorance and weakness, there were people who were not completely dead and consciously dead. Even though they buried girls alive in society, some people who were disturbed by this rite that destroyed human dignity were trying to prevent ignorant and cruel fathers. The most well-known of these was the famous poet Ferezdak, grandfather Sasaa b. Naciye.

One of the main reasons for the behavior of burying girls alive before Islam was the fear of poverty. Most of them were living in the midst of starvation, and they were considering their daughters as burdens for the family. So they were burying their daughters because of poverty and hunger.

One of the reasons for the murder of girls was the sense of honour. In Jahiliyya when a man marries a woman does not come to mind this sense, while marrying his own daughter to someone else sees this as a matter of dishonesty and he says "it was more sweet to me to bury my daughter with my own hands rather than to marry my daughter. The idea of honour among the Arabs was the idea that their daughters and women would one day be in the hands of the enemy and thus would become a concern for themselves.

One of the attributes of the nobles of Arabs was pride and vanity. If someone become arrogant to him and he doesn't reply, he would be considered a coward. This arrogance dominated the movements of the people of the ignorance. In their eyes, it was so bad to marry someone who was not equal, that they were more likely to die than marrying someone. They were doing this because they had a bit of compassion for them. According to them, girls could not shoulder the heavy burden of life.

There were many ways to kill the girl before Islam. But the most common of these was to push him into a hole he had dug before and to throw soil over her and bury her alive. The most commonly used method of killing girls by dumping them in the pits, though, was that they were drowned in the water or strangled.

Keywords: Islamic History, Jahiliyyah, Burial of Girls (Ve'd), Honor, Jinx.

Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme

Öz: İslâm gelmeden evvel Arap toplumunda ebeveyn arasında çocuklarına karşı sorumluluk duygusu gayet zayıftı. Ailenin reisi olan erkek, aile bireylerinin tamamını mülkü gibi görüyor ve onlara istediği şekilde davranıyordu. İslâm'dan evvel nasıl, ne şekilde ve niçin yapıyorsa yapısın kız çocuklarının gömülmesi, son derece çirkin ve insanlık dışı bir davranıştı. Bu çalışmamızda İslam'dan evvel Arap toplumunda hangi kabilelerde bu çirkin olayın başladığını ve hangilerinde daha yaygın olduğunu, toplumda o günün değer yargılarıyla olaylara yaklaşmayan, insanlık ayıbı denilebilecek bu olayları engellemeye çalışan vicdanlı ve erdemli insanların olduğunu görmek de mümkün olacaktır. İslâm'dan önce Arap toplumunda bu meselenin keyfiyetini ve mahiyetini ele almadan evvel İslâm'ın geldiği dönemde dünyadaki diğer medeniyetlerde kız çocuklarına karşı nasıl muamele yapıldığını görmek mevzuu daha iyi anlamak için bizlere yardımcı olacaktır. Bununla beraber çalışmamızda Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde ve öncesinde bu âdetin sebepleri, ne kadar yaygın olduğu, erdemli insanların bu âdete karşı tutumları nasıldı? gibi akla takılan sorulara da cevaplar verilmeye çalışılacaktır.

Özet: Kız çocuklarının diri diri gömülmesi veya çeşitli şekillerde katledilmesi sadece Araplara has bir durum değildi. O dönem dünyanın birçok yerinde insanlar ve hayvanlar, tanrılara şükretmek ve onların öfkelerini dindirmek için kurban edilirdi. Kız çocuklarının katli denildiğinde câhiliye Arap toplumu akla gelmektedir. Böyle olmakla birlikte o dönem dünyada diğer ülke ve milletlerin de Araplardan farkı bulunmuyordu. Bu dönemde diri diri gömme şeklinde olmasa da dünyanın farklı yerlerinde, değerşik şekillerde kız çocuklarını öldürme hadisesi karışımıza çıkmaktadır.

444 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...

Cahiliye döneminde Araplar arasında erkek çocuklarını katledenler de karşımıza çıksa da genellikle bu muameleyle ailenin en zayıf üyesi olarak görülen kız çocukları muhatap olmaktadır. Aile reisi olan erkekler bir veya en fazla iki tane kız çocuklarının olmasına tahammül gösterebiliyorlar; kız çocuklarının sayısı arttığında bunu çevresine karşı bir ar meselesi olarak kabul ederek yeni bir kız çocuğu doğduğunda onu katletme yoluna gidiyorlardı.

Arap yarımadasında -zengin tüccar aileler müstesna- ev geçindirmek çok zordu ve aileler kıt imkânlarla hayatlarını devam ettirmeye çalışıyorlardı. Kullanılan gıda ve giyim malzemeleri genellikle dışarıdan gelmekteydi ve son derece pahalıydı. Dolayısıyla paraya ve para getirecek aile üyelerine ihtiyaç vardı. Çok erkek evladı demek, çok paranın yanında izzet ve şeref manasına da geliyordu. O günkü ekonomi, elitlerin yaptığı ticaret dışında yağma ve talana dayanmaktaydı. Bu sebepten kişinin güçlü olması gerekiyordu.

Kız çocuğun doğumu onlar için sevinç ve mutluluk yerine utanç, üzüntü ve keder manasına geliyordu. Karısı doğum yapan erkek heyecanla haber beklerdi. Erkek çocuk haberi geldiğinde aşırı sevinirken kızı olduğunu öğrendiğinde ise zlrd. Bir kişiye "Kız çocuğun oldu." dendiğinde, utancından ne yapacağını ve insanlardan nasıl saklanacağını bilemezdi.

Arap kabilelerinin geneline bakıldığında kız çocuklarını gömme âdeti toplumun tamamına yayılmamıştı. Kız çocuğunu gömerek katletme meselesi şehirden çok çölde yaşayan bedevi Araplar arasında yaygındı. Arapların efendileri olarak kabul edilebilecek olan Kureyş kabilesi içinde bu âdeti görmek son derece zordu. Câhiliye ve İslâm Tarihi kaynakları incelendiğinde bu çirkin âdet ile ilgili örneklerin genellikle İslâm'a yakın dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Bu konuda toplum hafızasının yorum yapacak kadar zengin olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun temel sebebi ise Arap toplumunun yazılı değil şifahî bir kültüre sahip olmasıdır.

Cahiliye Arapları için kızları utanç vesilesiydi. Onlar kızları zinaya bulaşmadan nikahla dahi evlense çocuklarını başkası ile evlendirmekten ise onu toprağa vermeyi daha hafif görüyorlardı. Temel sebeplerinden biri kıskançlık idi. Eldeki veriler bu âdetin daha çok bedeviler arasında ve özellikle de kız çocuklarını gömme âdetinin başladığı kabul edilen Temim kabilesi ile ona yakın civar kabilelerde daha yoğun bir şekilde uygulandığını göstermektedir. Arap kabileleri arasında en kıskançlarının Rebia' kabilesi olduğu da söylenir. Bu özelliğinden dolayı kız çocuğunu diri diri gömme âdetinin ilk olarak bu kabilede başladığı kabul edilir.

İslâm'dan önce Arap toplumu cehalet ve güçsüzlere yapılan zulümlerle bilinse de insanlar arasında akıllı ve vicdanı tamamen ölmemiş kişiler de bulunmaktaydı. Toplumda kız çocuklarını diri diri gömenler olsa da insanlık onurunu yerle bir eden bu âdetten rahatsız olan bazı insanlar, cahil ve zalim babaları engellemeye çalışmaktaydılar. Bunlardan en bilineni Temim kabilesine mensup meşhur câhiliye şairi Ferezdağ'ın dedesi Sa'sa'a b. Nâciye idi.

İslâm'dan önce kız çocuklarını diri diri gömme davranışının temel gerekçelerinden biri belki de en önemlisi fakirlik korkusuydu. Birçoğu açlık sınırında yaşayan bu insanlar erkekten daha az işe yaradığını düşündükleri kızları, aileleri için yük olarak kabul ediyor ve uğursuz kabul ettikleri fakirlik korkusu ve a kalma endişesiyle kız çocuklarını gömüyorlardı.

Kız çocuklarının katledilmesinin sebeplerinden bir tanesi de namus anlayışıydı. Cahiliye de bir erkek bir kadınla evlenirken namus duygusu aklına gelmezken, kendi kızını başkasıyla evlendirirken bunu bir namussuzluk ve ar meselesi olarak görür ve "kızımı evlendirmektense onu kendi ellerimle toprağa vermek bana daha tatlıydı" diyecek kadar utanç duyardı.

Araplar arasındaki namus kaygısının temelinde de kızlarının ve kadınlarının bir gün düşmanın eline geçmesi ve bu şekilde kendisi için bir ar meselesi olma düşüncesi yatmaktaydı. Zira İslâm'dan önce Arap toplumunda bir kadının kız doğurması ile evine namus lekesi ile gelmesi birdi. Esir edilen bu kadınların ve kızların fuşa zorlanma ihtimalleri de bulunmaktaydı. Câhiliye toplumunda kadınlar ve kız çocuklarının namusu için başka bir tehlike de toplumdaki zina temayülü idi. Kimsesiz ve himayeden yoksun kadınların namusu tehlike altındaydı.

Arapların soylularının sıfatlarından bir tanesi de gurur ve kibirdi. Eğer biri ona büyüklük taslar da kendisi ona karşılık vermezse korkak olarak nitelendirilirdi. Câhiliye insanın hareketlerine de tamamen bu kibir hakim olmuştu. Onların gözünde dengi olmayan biriyle evlenmek

o kadar kötüydü ki, öyle birileri ile evlenmektense ölmeleri daha evlaydı. Bu işi bir nevi kız çocuklarına acıdıkları, onlara merhamet ettikleri için yapıyorlardı. Onlara göre kız çocukları çok ağır olan hayat yükünü omuzlayamazlardı.

İslâm'dan evvel kız çocuğunu katletmenin çok çeşitli yolları bulunmaktaydı. Fakat bunlar arasında en yaygını, onu daha önce kazdığı çukura itip üzerine toprak atarak canlı canlı gömmektir. Kız çocuklarını kazılan çukurlara atarak öldürmeleri en çok kullanılan yöntem olmakla birlikte, onların suda boğularak, kuyuya atılarak veya boğazlanarak katledildikleri de olurdu.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Câhiliye, Kızların Gömülmesi (ve'd), Namus, Uğursuzluk.

GİRİŞ

Kız çocuklarının diri diri gömülmesi veya çeşitli şekillerde öldürülmesi¹ sadece Araplara has bir durum değildi. O dönem dünyanın birçok yerinde insanlar ve hayvanlar, tanrılarına şükretmek ve onların öfkelerini dindirmek için kurban edilirdi. Eski Mezopotamya'da kral veya onun ailesinden biri öldüğünde yakınları, askerleri, köleleri ve cariyeleleri de beraberinde öldürülürdü.²

Hindü ailesinde kocası öldüğünde kadın kendisini yakardı. Bunu ahirette kocasına hizmet etmek maksadıyla yapardı. Kocasının peşinden kendini yakmasa da en azından onun hatırasına saygı olarak başka bir erkekle evlenmezdi. Evlenen kadınlar toplum tarafından küçük görülürlerdi. Hint ailesinde kadının bu ve daha başka maksatlarla kurban edildiği ve öldürüldüğü görülebildiği gibi çocukların kurban edildiği de olurdu. Bir anne, inancı gereği çocuğunu kutsal nehre atarak kurban edebilirdi.³ İslâm'ın geldiği dönemde Mısır'da ekonomi tarıma dayanmaktaydı. İnsanlar daha önce yaşadıkları kuraklıkların etkisiyle olsa gerek her sene Nil Nehrine bákire bir kız atarak onun öfkesini dindirdiklerini düşünürlerdi.⁴

Câhiliye döneminde dünyanın birçok bölgesinde az ya da çok insan kurban etme âdeti görülmekteydi. Bunlar arasında Afrika kabileleri sayılabileceği gibi o dönemin en ileri medeniyetlerine sahip milletleri de zikredilebilirdi. Genel olarak Sami kavimlerinde görülmek üzere Azteklerde, Mayalarda, İnkalarda, Kentlerde, Soğlarda, Hititlerde, Yunanlılarda, Romalılarda, Cermenlerde, Fenikelilerde, Hintlilerde, Çinlilerde, Moğollarda, Yahudilerde⁵ insan kurban etme âdeti bulunmaktaydı,⁶ O dönemde Türklerde de insan kurban etme âdeti olduğu düşünölmektedir.⁷

Kutsal kabul edilen tanrılar için çocukların kurban edilmesinin, onlara şükretme ve onlara yakın olma arzusunun ileri geldiği kabul edilir. Kızların erkeklere tercih edilmesi ise kızların aile bütçesine daha az katkıda bulunması ya da hiç bulunmamasındandır. Çocukların

¹ Kız çocuklarının gömölerek öldürülmesi ile alakalı İbnu'n Nedîm'in Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'ye (204/819) isnad ettiği bir kitap olsa da bu kitap günümüze ulaşmamıştır. (İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Ebî Ya'kûb (385/995), *el-Fihrist* (Beyrut: y.y., 1415/1994), 125). Konuyla ilgili ayrıca bkz. Savaş, Rıza savaşı, "İslâm Dünyasında Kadınlarla İlgili Arapça Olarak Yazılmış Önemli Bazı Kaynak Eserler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (İzmir:1998): 101; Adnan Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İstem* 2/3 (2004):9-29.

² Hasan Tahsin Feyizli, *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 64.

³ Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1963), 1: 47-53.

⁴ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzi, *Menakıbu Emiri'l-Mü'minin Ömer b. el-Hattab*, 3. Baskı, thk. Zeyneb İbrâhim Karut (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 173-4; Âişe Abdurrahman bt. Şatı, *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*, çev. İsmail Kaya (Konya: Uysal Kitapevi, 1987), 36.

⁵ Tevrat, Hakimler 11/31-39; Hezekiel 20/26; Hayrullah Örs. *Musa ve Yahudilik*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966), 142-150.

⁶ Ünver Günay - Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi* (İstanbul: 1997) 66; Feyizli, *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, 67.

⁷ Günay - Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, 66-67; Feyizli, *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, 76.

446 | Ahmet Acarlıoğlu. Cáhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...

kurban edilmesinin diğer sebebi ise çeşitli hastalıklar ve kıtlık sebebiyle çocuk ölümlerinin yüksek olmasıdır. Böyle bir durumda sakat ve hastalıklı olan çocuklar, aile bütçesi üzerinde yük olarak kabul edildiğinden kurban edildikleri gibi aileleri tarafından öldürüldükleri de oluyordu. Göçebe kavimlerde ise hareket kabiliyetini sınırlayan çocuklar problem olarak görülmekte ve öldürülmekteydi. Bazıları ise tanrısına olan yakınlığının bir ispatı olarak en sevdiği varlığını kurban etme düşüncesi ile bunu yapardı. Yine açlık tehlikesi belirlediğinde ölmek için yeni doğan çocuklarını pişirip yiyenler de olmaktaydı.⁸

Bazen de Sparta'da olduğu gibi iyileşme umudu olmayan hasta çocuklarla, cılız, kimseye faydası olmayan çocuklar, ebeveynleri tarafından diri diri kuyulara atılarak öldürülürdü. Çinliler bazı dönemlerde iki cins arasındaki dengeyi sağlama ve koruma adına yeni doğmuş kız çocuklarını açıkta bırakarak ölüme terk ederlerdi. Dünyanın çeşitli bölgelerinde de ikiz doğan bebeklerden birini bakamayız düşüncesi ile öldürme geleneği uzun bir süre varlığını devam ettirmişti.⁹ Fenikelilerin de tanrılarını razı etme adına yaptıkları şeylerden bir tanesi, her şeyin ilkini kurban ederek tanrıya sunmak idi. Buna ilk çocukları da dahildi.¹⁰

1. CAHİLİYE'DE KIZ ÇOCUKLARININ GÖMÜLMESİ

Arapça'da kız çocuğunun gömülmesi ve'd (وَاد) fiiliyle ifade edilirken, bu âdete ve'du'l-benât (وَادِ الْبِنَاتِ), gömülen çocuğa ise (مَوْنُوْدَة) (Tekvîr 81/8) denirdi.¹¹ Buna yapana (وَاْنَد) gömülene ise (وَاْنِيْدَة - وَاْنِيْد) veya (مَوْنُوْدَة) denirdi. Ve'd kelimesi yerine çevirmek manasına gelen قَلْب fiilini kullananlar da bulunmaktaydı.¹²

İslâm'dan önce Araplar arasında kız çocuklarının yaşadıkları sıkıntılar daha doğdukları anda başlamaktaydı. Arap yarımadasında -zengin tüccar aileler müstesna- ev geçindirmek çok zordu ve aileler kıt imkânlarla hayatlarını devam ettirmeye çalışıyorlardı. Kullanılan gıda ve giyim malzemeleri genellikle dışarıdan gelmekteydi ve son derece pahalıydı. Dolayısıyla paraya ve para getirecek aile üyelerine ihtiyaç vardı. Çok evlat demek, çok paranın yanında izzet ve şeref manasına da geliyordu.¹³ O günkü ekonomi, elitlerin yaptığı ticaret dışında yağma ve talana dayanmaktaydı. Bu sebepten kişinin güçlü olması gerekiyordu. O günkü güç tanımlaması erkek çocuklarının sayısına ve kendisini koruyacak akrabalarının kalabalık ve güçlü olmasından geçmekteydi.

İslâm'dan önce Araplar erkek çocuklarının sayısı ile övünmekteydiler. Sa'd isimli birisi vardı ki kendisi "On Sa'd" diye çağrılırdı. Zira onun on erkek evladı vardı. el-Haris b. Sedûs isimli kişinin ise on bir erkek çocuğu bulunmaktaydı. Erkek çocuğu doğuran kadının itibarı da daha fazla olmaktaydı. Böyle kadınlara مَنْجِيْبَة (müncibe) yani soylu deniyordu ki bir kadının bu ünvanı alması için en az üç erkek çocuk doğurması gerekiyordu. Bu kadınlar aynı zamanda اُمُّ الْبَنِيْن (Ümmü'l-Benîn) oğlan anası diye de anılırdı.¹⁴

Kız çocuğun doğumu onlar için sevinç ve mutluluk yerine utanç, üzüntü ve keder manasına geliyordu. Karısı doğum yapan erkek heyecanla haber beklerdi. Erkek çocuk haberi geldiğinde aşırı sevinirken kız olduğunu öğrendiğinde ise üzülürdü.¹⁵ Bir kişiye "Kız çocuğun

⁸ Adnan Demircan, "Cahiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İstem* 2/3 (2004): 11.

⁹ Engin Gençtan, *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar* (Ankara: 1982), 76.

¹⁰ Feyizli, *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, 72.

¹¹ Şemsettin Günaltay, "İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikâh Şekilleri", haz. Cem Zorlu, *Marife* 1/3 (Konya: 2002): 191, Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. Mehmet Mahfuz Söylemez - Mustafa Hizmetli (Ankara: Ankara Okulu, 2013), 123.

¹² Ebü'l-Meali Cemaleddin Mahmûd Şükri b. Abdullah b. Mahmûd Alusi, *Bulugü'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-Arab*, thk. Muhammed Behcet el-Eseri (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, ts.), 3: 42.

¹³ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî tarihi'l-Arab kable'l-İslâm* (Bağdat Üniversitesi: 1413), 5: 96.

¹⁴ Cevad Ali, *Mufasssal*, 4: 651.

¹⁵ Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 91.

oldu." dendiğinde, utancından ne yapacağını ve insanlardan nasıl saklanacağını bilemezdi.¹⁶(Nahl 16/58-59)

Kur'an-ı Kerim'de bu hakikat "Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşığılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!" (Nahl 16/58-59). Buyurularak onların yaşıması oldukları travma anlatılır.¹⁷

Bu âyet-i kerimenin tefsirini yapan müfessirler âyette geçen **هون** kelimesini açıklarken bunun kelimesinin masdarı olduğunu ve "ucuz değeri olmayan düşük develer" için kullanıldığını söylerler. Kur'an'ın tasviriyle kendisine kız çocuğu doğduğu haber verilen erkek, toplum içerisinde kendini ucuz develer gibi değersiz ve aşığılanmış hissedirdi.¹⁸

Kur'an-ı Kerim câhiliye erkeklerinin yaşıması oldukları hissiyatı çok güzel tasvir etmiş-tir. İnsanın bir özelliği olarak bir şeye üzüldüğünde içinin sıkıntısı, yaşığığı gamın ve kederin etkisiyle istemese de yüzüne yansır ve yüzü asılır, insanlardan kaçar. Yaşığığı üzüntünün şiddeti fazlaysa rengi atar ve yüzü kararır. Bunun tam tersi sevinçli ise bu sefer mutluluğu yüzüne vurur ve yüzü parlamaya başlar.¹⁹

İlk ne zaman başladığı tam olarak bilinmeyen kız çocuklarının gömülmesi âdeti, cehaletin tesiriyle insanlar arasında bir erdem haline gelmişti. Onlar **دفن البنات من المكرمات** diyerek bunun övülen bir davranış olduğunu söylüyorlardı.²⁰ Onların bu hali Kur'an-ı Kerim'de "Yine bunun gibi, Allah'a ortak koşanların çoğuna, koştukları ortaklar, çocuklarını öldürmelerini güzel gösterdi ki; onları helake sürüklesinler ve dinlerini karıştı-rıp onları yanılsınlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen onları uydurdukları ile baş başa bırak" (el-En'âm 6/137) buyurularak anlatılmaktadır. Onları bu düşünceye sevk eden ancak şeytanla beraber heva ve hevesleridir. Âyet-i kerimede ortakları olarak nitelendirilen kişiler puta taparak Allah'a ortak koşanların önde gidenleri ile kendilerinin arkadaşlarıydı.²¹ Bazı tarihçiler kız çocuklarını diri diri gömme âdetinin eski olmayıp İslâm'ın gelişinden hemen önceki döneme rastladığını söylemektedirler.²²

İslâm'dan önce hamile kadınlar üzerinde "Ya kız olursa?" düşüncesiyle şiddetli bir baskı bulunmaktaydı. Öyle ki bazı kadınlar böyle bir durumla yüzleşmektense karnı üzerine atlayarak çocuğunu düşürmeyi tercih etmekteydi.²³ Bir anne, kız çocuğu dünyaya getirdiğinde evladının -toplumun genelinde böyle olmamakla beraber- diri diri gömülmesi gibi bir zulümle karşı karşıya kalabilirdi. Bununla beraber kocasından ayrılma ihtimali ile de yüzleşebilirdi. Çünkü toplumda karısının kız çocuğu doğurduğunu duyarak evini terk eden veya karısını boşayan erkekler bulunmaktaydı. Bazı erkekler de doğan çocuğu kendisi gömmemek için evinden kaçıyordu.²⁴ Başka bir rivâyette ise müsamahalı erkeklerin hanımlarına sadece

¹⁶ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 51.

¹⁷ Cevâd Ali. *Mufasssal*, 4, 651.

¹⁸ Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir Mukatil b. Süleyman, *Tefsirü Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehate (Beyrut: Darü'l-Hyaü't-Türas, 1423), 2: 274; Ebü Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Câmiü'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'an* (Müessesetü'r-Risale, 2000/1420), 17: 229.

¹⁹ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 51.

²⁰ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb Taberani, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, 2. Baskı, thk. Hamdi Abdülmecid Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 3: 11 (4005). Bk. Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 120. Bu sözü Allah Resûlü'nün kızı Rukiyye'nin vefatından sonra söylediğini iddia edenler de bulunmaktadır. Taberânî, *Kebîr, el-Mu'cemü'l-Kebir*, 3: 11 (4005).

²¹ Mukâtil, *Tefsir*, 1: 591; Taberî, *Tefsir*, 12: 135; Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi Vahidi, *el-Vasit fi tefsiri'l-Kur'âni'l-mecid* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994/1415), 2: 327.

²² Corci Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, çev. Zeki Megamiz (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1974), 5: 98.

²³ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî 774/1372, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim* (Beyrut: Darü'l- Kütübü'l-İlmiyye, 1419), 4: 354.

²⁴ Cevad Ali, *Mufasssal*, 4: 94.

448 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...

bir kız çocuğu için izin verdikleri, ikinci çocuğun doğumundan önce ise karısını uyardıkları, şyet bu çocuk da kız olursa gidip kendisinin gömmesi gerekeceğini söyledikleri haber verilir. Bazıları ise kız çocuklarının sayısı arttığında bunu bir problem olarak görür ve onunla bir tanesini gömerdi.²⁵ Kocas, istediğini yapmayan karısına "Sen bana annemin sırtı gibisin." diyerek zıhar uygular ve ondan boşanırdı. Mesela Dbbe kabilesinden Eb Hamza isimli adam kız çocuğu olduğu için evini terk etmiş; terk edilen zavallı kadın ise yaşadığı sıkıntı karşısında duygularını ifade eden bir şiir yazmıştı.²⁶ Bu şekilde terk edilen kadınlardan bir tanesi de evladına Zlf ismini koymuştu. O da yaşadığı üzüntüyü şu şiiri ile ifade etmişti:

"Eb Zlf'ya ne oluyor ki; yanımızdaki evde kalırken bize gelmiyor?

Kendisi bizi kınıyor ama biz ancak bize verileni alırız."²⁷

Abdullah b. Abbas'ın (. 68/687-88) naklettiğine göre bazı kadınlar yaşadıkları stresin tesiriyle evlatlarının diri diri gömülmesi işini başkalarına bırakmaz, doğumu yaklaştığında bir çukur kazar, çocuk kız doğarsa onu doğrudan gömer, evine hiç götürmezdi.²⁸ Bu durum kadının yaşadığı baskıların onu cinnet getirmeye ittiğini göstermekteydi. Zira hiçbir annenin böyle bir caniliği yapması mümkün değildir.

Hanımına kız çocuğu doğurmamasını daha evlenirken şart koşanlar da bulunmaktaydı. Birinci kızıdan sonra ikinci çocuğu da kız olan erkekler çileden çıkar ve akşam eve geldiğinde bu kız çocuğun görmek istemediğini söyler, onu öldürme işini de annesine havale ederdi. Aksi takdirde adam karısını boşamakla tehdit ederdi. Çaresiz kalan kadın kuması varsa onları da alır ve bir çukur kazarak, kız çocuğunu diri diri gömerdi. Bunu yapan kadın bir nevi evliliğini kurtarmış olurdu.²⁹

Mekke'de insanlar kız çocuklarını gömmek istediklerinde, onları Ebu Delme *bu Delme* ismi verilen dağın eteklerine götürür, burada gömerlerdi. Bu dağ Hz. Hatıçe'nin de medfun olduğu Hacun'daki Cennet'l Mualla mezarlığının civarındadır.³⁰

1.1. Ve'd'in Hangi Kabilelerde Yaygın Olduğu

Günümüzde İslâm ncesi Arap toplumunda kadına ve kız çocuklarına hiç değer verilmediği gerekçe gösterilerek bu zulümleri ve günahları Arap toplumunun tamamının işlediği dşnlmekte ve bu dönem acımasızca eleştirilmektedir. İslâm toplumunda böyle bir algının oluşmasının bazı sebepleri bulunmaktadır. Bunların en başta geleni, bazı araştırmacıların İslâm'ı daha fazla yceltirim düşüncesi ile İslâm'dan önceki dönemi mümkün olduğu kadar kötü gösterme gayretleridir.³¹ Buna rağmen birçok araştırmacı hala bu cirkin detin Arap toplumunun genelinde yaygın olduğu kanaatini taşımaya devam etmektedir.³² Bu günahın işlenme sebeplerin biri kıskançlıktır. Arap kabileleri arasında ise en kıskançlarının Rebia' kabilesi olduğu söylenir. Bu özelliğinden dolayı kız çocuğunu diri diri gömme âdetinin ilk olarak bu kabilede başladığı söylenir.³³ Eldeki veriler bu âdetin daha çok bedeviler arasında ve özellikle de kız çocuklarını gömme âdetinin başladığı kabul edilen Temim kabilesi ile ona yakın civar kabilelerde daha yoğun bir şekilde uygulandığını göstermektedir.³⁴

²⁵ Kenan Demiryak - Ahmet Savran, *Arap Edebiyatı Tarihi (Câhiliye Dönemi)*, (Erzurum: 1995), 24. Bkz. Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek ldrme âdeti", 27.

²⁶ Alûsî, *Blğu'l-Ereb*, 3: 43.

²⁷ Alûsî, *Blğu'l-Ereb*, 3: 51.

²⁸ Bkz. Alûsî, *Blğu'l-Ereb*, 1: 37.

²⁹ Taberî, *Tefsir*, 12: 153; İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 2. Baskı, ev. Mehmet Yolcu (İstanbul: 1995), 1: 135.

³⁰ Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 94.

³¹ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 30; Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek ldrme Adeti", 10.

³² Semra Ulaş, "İslamda ok Kadınla Evlilik", *İslami Araştırmalar* 6/1 (Ankara 1992): 52-63.

³³ Alûsî, *Blğu'l-Ereb*, 2: 7.

³⁴ Eb'l-Abbâs Muhammed b. Yezd el-Müberred, *el-Kâmil*, 3. Baskı, thk. Dr. Muhammed Ahmed ed-Dâli (Beyrut: Messest'r-Risâle, 1997), 2: 82.

Kız çocuklarının gömülmesi âdetinin ilk olarak Temim kabilesinde³⁵ başladığını ileri sürenler bulunmaktadır. Temim kabilesi İslâm'dan evvel Hire'deki Lahmî emirlerine vergi veriyorlardı. Bir sene vergilerini vermeyince, hükümdarları Nu'man b. Münzir, kardeşi Devserî, komutanı er-Reyyan'ı onların üzerine gönderdi. Bu baskında kadınlar ve kızlar esir edildi. Bunun üzerine Temim kabilesinin üyeleri bir heyet halinde Nu'man b. Münzir'e gittiler ve ona yalvararak esirlerinin bırakılması için kendisini razı ettiler. Fakat Nu'man onların karılarını ve kızlarını bu hususta muhayyer bırakacağını, isteyenlerin orada yanlarında kalacağını, istemeyenlerin de ailelerine döneceğini söyledi. Kays b. Asım et-Temîmî'nin³⁶ kızı da esirler arasında yer alıyordu. Esirler serbest bırakılmasına rağmen kızı Amr b. el Müşahrac isimli adama evlenerek orada kaldı ve kabilesine geri dönmedi. Bunun üzerine Kays, bundan sonra kız çocuğu doğarsa onu gömerek öldüreceğine dair yemin etti. Bu çirkin âdetin evvela Temimliler arasında yayıldığını savunanlar, kız çocuklarını diri diri gömmenin en çok onların arasında yaygın olmasından etkilenmiş olabilirler.³⁷

Arap kabilelerinin geneline bakıldığında bu âdet çok yaygın değildi.³⁸ Câhiliye ve İslâm Tarihi kaynakları incelendiğinde bu çirkin âdet ile ilgili örneklerin genellikle İslâm'a yakın dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Bu konuda toplum hafızasının yorum yapacak kadar zengin olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun temel sebebi ise Arap toplumunun yazılı değil şifahî bir kültüre sahip olmasıdır.

Kız çocuklarını diri diri gömme âdetinin Kureyş arasında yaygın olduğu kanaatine de ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Çünkü bu âdet şehirlerden ziyade çölde yaşayan kabileler arasında yaygındı.³⁹ İleride de göreceğimiz gibi bu çirkin âdetin toplumda yer bulmasının temel sebebi insanların yaşadıkları zor ekonomik koşullardı. Kureyş kabilesi ise Arap kabileleri arasında en seçkini ve maddi olarak da en müreffehiydi. Dolayısıyla böyle çirkin bir âdete tevessül etmelerini gerektirecek bir sebep bulunmamaktaydı. ⁴⁰ Bu âdetin yaygın olduğu kabileler arasında Mudar ve Huza'a kabileleri de zikredilir. Bu hakikati tâbiîn dönemi alimlerinden birisi olan Katâde de zikreder.⁴¹ İşin ilginç bu kabileler için evliliklerde denklik çok önemlidir. Onların denklikten anladıkları ise nesepte soyluluktur. Onlara göre en soylu millet Araplar olduğu için Arap olmayana kral dahi olsa kız verilmez.⁴² Sayılan kabileler dışında kız çocuklarını gömme âdetinin görüldüğü diğer kabileler arasında Kays, Esed, Huzeyl, Bekir b. Vail, Kinde kabileleri zikredilirken, bunların yanında Yemen tarafındaki bazı kabileler de listeye eklenir. Cevad Ali sayılan bu kabilelere Huzâ'a, Kinane ve Mudar'ı da ekler ve İslâm geldiğinde

³⁵ Arap kabileleri arasında ilk kez kız çocuklarını gömenlerin Rebi'a kabilesi olduğu da söylenir. Cevad Ali, *Mufassa*, 5, 90. Ve'd hadisesinin nasıl başladığı ile alakalı benzer bir olayın Rebi'a kabilesi ve reisine uyarlanarak rivayet edildiği de görülür. Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 2: 7.

³⁶ Kays b. Asım'ın kız çocuğunu ilk kez gömen kişi olduğunun iddia edenler (Âişe Abdurrahman, *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*, 34.) olsa da bunun doğru olması mümkün değildir. Zira hatırlanacağı üzere o, ahir ömründe Müslüman olmuş ve Allah Resûlü'ne kız çocuklarını nasıl gömdüğünü anlatmıştı. Sosyolojik hadiselerin bir toplumda kabul görmesi ve yayılması için uzun bir zamana ihtiyaç bulunmaktadır. Kays'ın bu kötü âdeti başlatan ilk kişi olması mümkün değildir.

³⁷ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 43.

³⁸ Sadrettin Gümüş, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in (sav) Aile Hayatı* (İstanbul: Ravza Yayınları, t.s.), 5.

³⁹ Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 147.

⁴⁰ Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 21.

⁴¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubi, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân- Tefsirü'l Kurtubi*, 2. Baskı, thk. Ahmed el-Berdûni ve İbrahim Atfiş (Mısır: Darü'l Kütüb el-Mısriyye, 1964), 10: 117.

⁴² Cevâd Ali. *Mufassa*, 4: 544.

450 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...
ve'd az çok bu kabileler arasında da yaygındı der.⁴³ İslâm'ın geldiği dönemde olmasa dahi Kureyş kavminde de bu âdetin görüldüğünü iddia edenler de bulunmaktadır.⁴⁴

İslâm'dan önce kız çocuğunu diri diri gömdüğü bilinen kişilerden biri Temim kabile-sinden Kays b. Asım idi. O sekiz kızını⁴⁵ vahşî bir şekilde gömmüştü. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e gelerek sekiz kızını ne şekilde gömdüğünü ve pişmanlığını anlatınca Resûlullah kendisine onların her biri için bir köle azat etmesini emretmişti.⁴⁶ İkrime, ve'd ile ilgili inen En'am 6/140 âyet-i kerimesinin Rebi'a ve Mudar kabilelerinden kız çocuklarını gö-menler hakkında nazil olduğunu ifade eder. Cevad Ali ise bu âyetin Kays b. Asım hakkında nazil olduğunu söyler.⁴⁷

Müslüman olmadan evvel şiddeti ile bilinen Hz. Ömer'in de kız çocuğunu gömerek kat-lettiği söylene de bu doğru değildir. Muhtemelen Hz. Ömer'in aktarmış olduğu Kays b. Asım rivâyetinden dolayı kendisinin de bu günahı işlemiş olduğu düşünölmüştür. Kendisi her vesile ile İslâm'dan önceki hayatını hatırlar ve kendisini İslâm ile müşerref kıldığı için Allah'a şük-rederdi. O, "Hatırladıkça beni güldüren şey helvadan putlar yapıp sonra da acıktığımızda on-ları yememiz; beni ağlatan şey de kendi elimle gömdüğüm küçük kız çocuğumun sakalımdan tutarak kendisini gömmemem için yalvarması ve buna rağmen benim onu diri diri gömmem-dir." rivâyetidir.⁴⁸

Hz. Ömer'in çocukları incelendiğinde en büyük kızının Hz. Hafsa olduğu görülür. Müs-lüman olduğunda 26 yaşında olan Hz. Ömer'in, o doğduğunda 15 yaşında olduğu anlaşılmak-tadır.⁴⁹ Ondandaha büyük bir kızı olduğuna dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Ömer kız çocuğunu gömseydi, başta Hz. Hafsa ve kardeşi Abdullah b. Ömer'den bizlere bu yönde bir bilgi ulaşması gerekirdi.

Hz. Ömer bütün şiddetine ve öfkeli yapısına rağmen kızını diri diri gömmesi mümkün gözükmemektedir. Zira Hz. Hafsa validemizin o günün şartlarında okuma yazma bilen kadın-lar arasında olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰

1.2. Ve'd'i Engellemeye Çalışanlar

İslâm'dan önce Arap toplumu cehalet ve güçsüzlere yapılan zulümlerle bilirse de in-sanlar arasında akıllı ve vicdanı tamamen ölmemiş kişiler de bulunmaktaydı. Toplumda kız çocuklarını diri diri gömenler olsa da insanlık onurunu yerle bir eden bu âdetten rahatsız olan bazı insanlar, cahil ve zalim babaları engellemeye çalışmaktaydılar. Bunlardan en bilineni Te-mim kabilesine mensup meşhur câhiliye şairi Ferezdak'ın dedesi Sa'sa'a b. Nâciye idi.⁵¹

İslâm'ın gelişi ile beraber Müslüman olan Sa'sa'a, Allah Resûlü'nün yanına geldi ve "Ya Resûlallah! Câhiliye'den önce bazı işler (güzel) yapıyordum. Bunların bana bir faydası olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber de câhiliye de yaptığı şeylerin ne olduğunu sordu. Sa'sa'a, "Araplardan birinin kızı olursa onu gömmek isterdi. Bir gün yine böyle bir adamla karşılaştım

⁴³ Cevâd Ali, *Mufasssal*, 5: 90; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 120; "İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu", 191.

⁴⁴ Ebû Ca'fer İbn Habib Muhammed b. Habib b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed b. Habib, *el-Mü-nemmak fi ahbari kureyş*, thk. Ahmed Faruk (Beyrut: Âlimü'l-Kitab, 2010), 336.

⁴⁵ Başka bir rivayette ise onun on küsur kızını gömdüğü söylenir. Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 43.

⁴⁶ İbn Şebbe, *Tarih*, 2: 532; Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 90; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 122.

⁴⁷ Taberî, *Tefsir*, 12: 153; Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 90; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 122; Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 35.

⁴⁸ Demircan, "Cahiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 24-26.

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 269-70.

⁵⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 4. Baskı, çev. Salih Tuğ (İstanbul), 2: 733. Hz. Ömer İslâm'dan önce Kureyş kabilesinde entelektüel seviyede temsil kabiliyeti olan âkil bir insandı. Kendisi genç olmasına rağmen kavmi sefaret vazifesi için onu seçerdi. İbn Manzur, *Lisân*, 18: 312; Hamidul-lah, *İslam Peygamberi*, 2: 893; Demircan, "Cahiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 25.

⁵¹ İbn Hacer, *İsâbe*, 3: 22 (2507).

ve ona, "Onu satar mısın?" diye sordum. O da "Hiç Araplar evladını satar mı?" dedi. Ben "Hayatını satın alıyorum, onu köle olarak satın almıyorum." dedim. O kızı, iki dişi hamile deve ve bir binek devesi karşılığında satın aldım. Daha sonra bu benim bir sünnetim oldu. Bu şekilde kurtardığım kız çocuklarının sayısı iki yüz seksendir." dedi. Allah Resûlu ona, "Bunun sana bir faydası olmaz. Çünkü sen, bunu yaparken Allah'ın rızasını aramamışsın. Eğer bunu Müslüman iken yapsaydın sana faydası olurdu." buyurdular.⁵²

Taberâni'nin tahririnde geçen rivâyette ise Sa'sa'a'nın kurtardığı kız çocuklarının sayısı üç yüz altmış olarak verilirken, Hz. Peygamber'in cevabında Allah'ın kendisini kurtarmış olduğu bu kız çocukları sayesinde hidâyet ettiğini, bunun haricinde İslâm'dan evvel yaptıklarının Allah rızasına niyet etmediği için kendisine bir faydası olmayacağını söylediği rivâyet edilir. Alûsî bu son rivâyetin ilkinde göre daha sıhhatli olduğunu söyler.⁵³

Sa'sa'a'nın kurtardığı kız çocuklarının sayısı hususunda muhtelif rakamlar rivâyet edilmektedir. Örneğin Belazûrî, bu rakamı yüz olarak bizlere nakleder.⁵⁴ İsfahani'de ise Sa'sa'a'nın kurtardığı kız çocuklarının sayısı dört yüze çıkar. O, Temim heyetiyle beraber Müslüman olmak için Allah Resûlü'ne gidenler arasında bulunmaktadır. Kendisi olayı anlatınca Hz. Peygamber'den nasihat istedi. Resûlullah ise kendisine "Sana anneni, babanı, erkek ve kız kardeşini ve cariyelerini tavsiye ederim." dedi. O daha fazla nasihat et manasında "artır" dedi. Resûlullah ise "İki sakalının arasındakini ve iki bacağına arasındakini koru." buyurdular.⁵⁵

Adnan Demircan Sa'sa'a'nın kurtardığı kız çocukları ile ilgili rakamları abartılı bulur. Kurtarılan çocukların sayısı Alûsî'de geçen bir rivâyette 96 iken⁵⁶ Cevad Ali'de 280 olarak verilmekte, İslâm geldiğinde dahi kendisinin yanında 30 tane kız çocuğu olduğu söylenmektedir. İsfahani'nin bir rivâyetinde rakam 400'e kadar çıkar. Demircan, ekonomik imkânların kıt olduğu böyle bir bölgede Sa'sa'a'nın bu kadar çocuğu kurtaracak deveyi bulmasının ve kurtardığı bu çocuklara bakmasının⁵⁷ imkansız olduğunu söyler. Sayının bu kadar artmasının sebebini olayı nakleden raviye bağlar. Olayı nakleden Sa'sa'a'nın torunu olan Ferezdak'tır. Muhtemelen soyuyla övünme saikiyle rakamları abartmıştır.⁵⁸

İslâm'dan evvel Arap toplumunda kız çocuklarının diri diri gömülmesini engellemeye çalışanlardan bir tanesi de Zeyd b. Amr b. Nüfeyl idi. Üç arkadaş olarak putlara tapmayı reddetmişler ve kendilerine yeni bir din arayışına girmişlerdi. Bunlar Osman b. el-Huveyris b. Esed b. Abduluzza ile Varaka b. Neffel b. Esed b. Abduluzza idi. Zeyd b. Amr, Hz. Ömer'in babası Hattab ile aynı anneden kardeşti.⁵⁹

⁵² Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdi İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi tarihî'l-müluk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye, 1992), 7: 149; Ali b. Hüseyin b. Muhammed Ebü'l-Ferec el-İsfahani, *Kitâbu'l-Eğâni*, 3. Baskı, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru's-Sadr, 2008), 21: 196; Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 46.

⁵³ Ebü Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam 213/828, *es-Siretü'n-Nebevi*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri (Trablus-Şam: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 1990), 1: 253-4; Taberani, *Kebir*, 1: 95 (339); Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 46. Benzer rivayet için Bk. Müberred, *el-Kâmil*, 2: 593.

⁵⁴ Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belazûri 279/892, *Ensâbü'l-esrâf*, thk. Süheyl Zekkar (Riyad-Zerkay: Darü'l-Fikir, 1997), 12: 62.

⁵⁵ İsfahani, *Eğâni*, 21: 196.

⁵⁶ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 42.

⁵⁷ Cevad Ali rivayeti aktarırken Sa'sa'a'nın kurtardığı çocukların bakım görümlerinin yanında terbiyelerini de üstlendiğini söyler. Bk. *Mufasssal*, 5, 96.

⁵⁸ Demircan, "Cahiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 24.

⁵⁹ İbn-i Hişam, *Sire*, 1: 253-254; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 353; Buhari, *Menakıbu'l-Ensar*, 24; Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 97; Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 42; Ebü Ca'fer Muhammed b. Habib İbn Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi, *Kitabü'l-Muhabber*, thk. İlze lihtein (Darü'l-Âfâk el-Cedide, ts.), 171. Ayrıca Bk. Süleyman Ateş, "Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", *AÜİFD* 23 (Ankara 1978): 38.

2. CAHİLİYE'DE VE'D'İN SEBEPLERİ

Toplumların yaşamış oldukları her olayın ve âdet haline gelen her bir davranışın altında muhtelif sebepler yatmaktadır. Araplar arasında İslâm'dan önce âdet haline gelmiş bir davranış olan ve'd hadisesinin de ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve daha birçok sebebi bulunmaktadır.

2.1. Fakirlik Korkusu

İslâm'dan önce kız çocuklarını diri diri gömme davranışının temel gerekçelerinden biri belki de en önemlisi fakirlik korkusuydu.⁶⁰ Birçoğu kıt kanaat, açlık sınırında yaşayan bu insanlar erkekten daha az işe yaradığını⁶¹ düşündükleri kızları, aileleri için yük olarak kabul ediyor ve uğursuz kabul ettikleri⁶² fakirlik korkusu ve aç kalma endişesiyle kız çocuklarını gömüyorlardı. Erkeklerin gömülmemesi de onların ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal hayatın merkezinde yer almalarından dolayıydı. Onun kız kardeşi gibi ailesine ve aşiretine yük olma durumu da bulunmamaktaydı.⁶³ O dönemde insanlar arasında açlık çok şiddetliydi. Yiyecek hiç bir şey bulamadıkları çok olurdu. Fakirlerin toprakla kanı karıştırarak yaptıkları ve adına *العهن* denilen bir yemekleri vardı.⁶⁴

Kur'an-ı Kerim'de bu hususa iki yerde değinilmektedir. El-Enâm Sûresi 6/151 âyet-i kerimesinde "(Ey Muhammed!) De ki: "Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız.... Meşrû bir hak karşılığı olmadıkça Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız" buyurulmakta, konuyla ilgili diğer âyet-i kerime olan İsra 17/31 âyetinde de "Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır" buyurularak bu insanlık dışı günahın toplum sakındırılmaktadır.⁶⁵

Fakirlik kavramının ifade edildiği (املاق) İmlâk kelimesi Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. Arapça'da bu kelime "bir kişinin elindekileri kaybederek fakirleşmesi" anlamındadır. Aynı şekilde "bir kadının düşük yaparak çocuğunu kaybetmesi" de *املفت المرأة* diye ifade edilir.⁶⁶ Kelimenin manasından da anlaşılacağı üzere Araplar kız çocuklarının aileye yük olacağını ve mevcut imkânlarını da bitirerek kendilerinin fakir düşmesine sebep olacağını düşünmekteydiler. Halbuki Allah yaratmış olduğu kim ve ne varsa hepsinin rızıkını, yaşaması için gerekli olan gıdasını garanti altına almıştır.⁶⁷ (Hûd 11/6)

el-En'âm suresi 6/151 âyet-i kerimesinde de dikkatlerimizi çeken husus, burada yapılan uyarıda, ifadenin kız çocuklarınızı öldürmeyin şeklinde değil de çocuklarınızı öldürmeyin şeklinde ifade edilmesidir.⁶⁸ İslâm Tarihi kaynaklarında gördüğümüz kadarıyla fakirlik korkusuyla öldürülen sadece kız çocukları olmamış, nadiren de olsa erkek çocukları da katledilmiştir.⁶⁹

⁶⁰ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 44; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 123; Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 36.

⁶¹ M. Şemseddin Günaltay, "Kable'l-İslâm Araplarda İctimâî Aile", *Darü'l Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 1/4 (İstanbul 1926): 86.

⁶² Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 88.

⁶³ Cevâd Ali, *Mufasssal*, 5: 94-96. Cahiliye Arapları arasında nadiren de olsa erkek çocuklarını gömenler bulunmaktadır. Örneğin Kebîre bint Ebî Süfyân bunlardan bir tanesidir. Onun dört erkek çocuğunu bu şekilde katlettiği söylenir. Bu hadise bize insanların çocuklarını daha çok açlık korkusu geçim kaygısıyla öldürdüklerini gösteren önemli bir örnektir.

⁶⁴ Cevâd Ali, *Mufasssal*, 5: 88.

⁶⁵ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 43.

⁶⁶ Mu'cemü'l-Vasît, 885.

⁶⁷ Taberî, *Tefsir*, 15, 240; Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 42.

⁶⁸ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 44.

⁶⁹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Darül Kütüb el İlmıyye, 1415), 8:

İslâm'dan evvel kız çocuğu yerine fakirlik korkusuyla erkek çocuklarını gömerek öldürdüğü rivâyet edilen tek kişi Kebire bt. Ebî Süfyan el-Huza'iyye veya es-Sakafiyye idi. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e gelerek dört tane erkek çocuğunu gömerek öldürdüğünü ifade etmişti.⁷⁰

Araplar arasında çocuklarını öldürenler genellikle açlık korkusuyla fakirler olurken, bundan başka bir sebeple çocuğunu öldürenler de bulunmaktaydı. Örneğin Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt vefat eden üç erkek çocuğunun ölmesi üzerine "Eğer bunların üzerine kız çocuğum olursa onu gömeceğim." diye ahdetmişti. Doğumunda kız olduğunu öğrenince de kızının annesine gösterilmeden gömülmesine emretti. Onun niyetini öğrenen Kureyş'in büyükleri ise "İnsanlar bunu fakirlik korkusu ile yaparlarken sen zenginsin." dediler ve bu işe karşı çıktılar. Kendisi hem Kureyş'in tepkisi hem de gördüğü bir rüya üzerine kızını gömmekten vazgeçti; ona sevda ismini koydu. Zamanla kızı büyüdü ve Amr b. Kab b. Sa'd b. Teym b. Mürrre ile evlendi. Bir kız çocukları oldu ve ona Umeyre ismini verdiler. Umeyre, Allah Resûlü'nün dedesi olan Abdülmüttalib'in annesi Selma bt. Amr b. Zeyd b. Lebid'i doğurdu.⁷¹ Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Kureyş içerisinde kız çocuğunu gömme hadisesi son derece az gerçekte ve onların büyükleri buna niyet edenlere tepki göstermekteydiler.

İslâm'dan evvel kız çocuğunu gömdüğü söylenenlerden birisi de Nu'aym b. Ka'nab er-Riyahi idi. O bu günahını vicdan azabından dolayı Ebu Zer el-Gifarî'ye söyleyince Ebû Zer, "İslâm'ın kendisinden önce yapılan günahları affettiğini" ifade ederek onu teselli etmişti.⁷² 'Ulase b. Vehb b. Halife el-Ğanevî'nin de İslâm'dan önce iki kız çocuğunu katletmek isterken onu oğlu Rebi'nin engellediği ve iki oğluyla İslâm'a yetişip Müslüman olduğu rivâyet edilir.⁷³

2.2. Namus Kaygısı

Araplar arasında ırz, şeref manasına da gelir. Bu kavram onlar arasında farklı şekillerde anlaşılır. Kişinin kendi ırzını koruması gerektiği gibi kabilesinin ve civarındaki komşularının da ırzını koruması gerekir. Bir kişinin ırzına leke gelmemeli veya her hangi bir zan altında kalmamalıdır. ırzını korumak veya ar duygusundan kurtulmak için gerekirse şiddete başvurulur, hatta adam öldürülür. Bir kişinin ırzı lekelendi mi bu, onun asabesini yani kan bağı olan kişileri de harekete geçirir. ırzına leke bulaşan kişi öcünü alıp kendisini bu lekeden temizleyene kadar sakinleşmez ve onun öfkesi dinmez. Bu öç alma da ırzına leke süren kişiyi boğazlayarak olur. Kişi ancak bu şekilde rahat eder.⁷⁴

Kız çocuklarının öldürölme sebeplerinden biri de Araplar arasında bulunan ar duygusudur. ⁷⁵ İslâm'dan evvel de Araplar nesebe dikkat eder ve onu koruma adına evlenirken büyük hassasiyet gösterirlerdi. Bu dönemde akrabalık bağı, ayakta kalmak için en önemli vesilelerden bir tanesiydi. Zira kişinin başına bir şey gelecek olsa başvuracağı merci yine akrabaları olmaktaydı.

Arap kabileleri arasında gerçekteşen yağma ve talan olaylarında kadınlar ve kız çocukları da esir alınmaktaydı. Bu, galip tarafın bir hakkı olarak görölürdü.⁷⁶ Kadınlar arasında

296 (11679); Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi ma'rifeti's-sahabe*, thk. Ali Muhammed Muavviz (Darül Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 7: 243 (7244); Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 43.

⁷⁰ İbn Hacer, *İsâbe*, 8: 296 (11679); İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 7: 243 (7244). Bu rivayet son zamanlarda yapılan çalışmalarda dört kız çocuğu diye de verilmektedir. Ama kız çocuğu diyenleri yanılığya düşüren husus cahiliye de Arapların erkek çocuklarını gömmeyeceği düşünmesi olmalıdır. Bk. Demircan, "Cahiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 22.

⁷¹ İbn Habîb, *Munammağ*, 335.

⁷² Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, 538/1144, *el-Faik fi garibi'l-hadis*, 2. Baskı, thk. Ali Muhammed el-Becavi - Muhammed Ebî'l-Fadl İbrahim (Lübnan: ts.), 3: 39; İbn Hacer, *İsâbe*, 6: 363 (8801).

⁷³ İbn Hacer, *İsâbe*, 5: 103 (6463).

⁷⁴ Cevâd Ali, *Mufasssal*, 4: 572-574.

⁷⁵ Cevâd Ali, *Mufasssal*, 4: 652.

⁷⁶ Âişe Abdurrahman bt. şatı, *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*, 23.

454 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...

bu aşağılanma durumuna dayanamayıp intihar edenler olsa da kadın ve kızların büyük çoğunluğu bu durumu kabullenerek hayatlarına devam etmekteydiler.⁷⁷

Araplar arasındaki namus kaygısının temelinde de kızlarının ve kadınlarının bir gün düşmanın eline geçmesi ve bu şekilde kendisi için bir ar meselesi olma düşüncesi yatmaktaydı.⁷⁸ Zira İslâm'dan önce Arap toplumunda bir kadının kız doğurması ile evine namus lekesi ile gelmesi birdi.⁷⁹ Esir edilen bu kadınların ve kızların fuhsa zorlanma ihtimalleri de bulunmaktaydı.⁸⁰(en-Nûr 18/33) Bu kadınların ve kızların aile ve kabileleri ne kadar kuvvetli ise düşmanın elinden kurtulma ihtimalleri o kadar yüksek olmaktaydı. Kabileleri düzenledikleri karşı bir saldırı ile onları kurtardığı gibi bazen de fırsatını bulan kadınların kaçarak kurtuldukları oluyordu.⁸¹

Câhiliye toplumunda kadınlar ve kız çocuklarının namusu için başka bir tehlike de toplumdaki zina temayülü idi. Kimsesiz ve himayeden yoksun kadınların namusu tehlike altındaydı.⁸² İnsanlar arasındaki bu temayül gayr-i meşru ilişkileri kolaylaştırmış, çok çirkin âdet ve telakkilerin zuhuruna sebep olmuştu. Câhiliye de nikâh adı altında gösterilen gayri ahlaki ilişkiler de bunun neticelerinden biriydi.⁸³

Erkekler verilen kıskançlık duygusunun sebeplerinden biri kişinin nesebinin safiyetinin korunmasıdır. Bu hissin tesiriyle erkek kadını ve namusunu korur. Bu son derece fitri bir duygu olarak karşımıza çıkar. Araplar arasında ise bu duygu asabiyete dönüşür. Öyle ki kız verirken kendisini namusundan ödün veriyor gibi gören erkek, başkasından kız alırken hiç de öyle bir hisse kapılmaz. Onların tasavvurlarını dahi esir almış olan ar duygusu ve namus düşüncesi, kendilerini, isimlerine gelmesi muhtemel namus lekesi ile dahi mücadeleye sevk etmiş; yeni doğan masum kız çocuklarını vahşice diri diri gömerek öldürmelerini netice vermiştir.⁸⁴

Namus kaygısıyla ilk olarak kızını öldürdüğü iddia edilen kişilerden bir tanesi Lokman b. Ad idi. Karılarının kendisini başkaları ile aldattığı haberi verilince gitmiş ve olayın failerini öldürmüştü. Bununla da yetinmemiş potansiyel bir suçlu olarak gördüğü kızını da büyüünce aynı suçu işleyebilir düşüncesiyle katletmişti.⁸⁵

Câhiliye döneminde yaşayan Arap bir babaya kız çocuğunu evlendirmekten daha ağır gelen bir durum bulunmamaktaydı. Kız çocuğunu evlendirmeyi namusuna leke sürme gibi kabul ediyordu. Akıl b. Alkame'nin kızı Harbe istenince, "Bana seni evlendirmek için bin köle ve deve verilseydi bile senin vasıtanla birileriyle akraba olmaktansa kabir bana daha sevimli gelirdi." diyerek kızını evlendirmekten dolayı yaşadığı utancı dile getirmekteydi. Abdullah b. Tahir de benzer duyguları ifade eden bir şiir dile getirmişti.⁸⁶

İslâm'dan evvel Arap kızlarını bekleyen tehlikelerden bir tanesi de bazı kralların evlenen gelinlerle kocalarından önce ilişkiye girme durumuydu. Bununla ilgili Mürüccü'z Zeheb isimli kitabında Mesûdî bir hadise anlatır: Tasm kabilesinin meliki Cedisi bir gelinin ilk gece-sini kocasından evvel kendisi ile geçirmesini ister. Kralın hevesinin kurbanı olan bu gelin me-

⁷⁷ Rıza Savaş, *Hız. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Kadın* (İzmir: Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1991), 14.

⁷⁸ Bk. Adnan Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 26.

⁷⁹ Abdurrahman Muhammed Abdulğani, *Zevcâtü'n Nebi ve Esbâbü Teaddüdi Zevâcihî* (Kahire: Mektebetü Medbuli, 1988), 33.

⁸⁰ Bk. Mustafa Çağrı, "Asr-ı Saâdet'te Oluşan İslâm Ahlâkı", *Bütûn Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm* (İstanbul: Ensar Yayınları, İkinci Basım, 2007), 3, 21-85.

⁸¹ Ebî Muhammed Abdulah b. Müslim İbn Kuteybe, *es-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 3. Baskı, thk. Muhammed Abdül-Münim el-Aryâ (Beyrut: Dârü İhyâü'l-Ulûm, 1987), 450.

⁸² Cevad Ali, *Mufasssal*, 5: 134; Çağrı, "Asr-ı Saâdet'te Oluşan İslâm Ahlâkı", 3, 21-85.

⁸³ Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslam Ahlâkı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000), 70.

⁸⁴ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 1: 17; 3: 42.

⁸⁵ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 34.

⁸⁶ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 2: 9.

likin elinden kaçar. Fakat kocasına da dönmez ve namusunun kirlendiği düşüncesi ile "Cedis'ten daha aşığılık kimse yok. Yeni geline böyle mi yapılmalıydı." diye haykırır. Bu olayın akabinde Tasm ve Cedis kabileleri arasında çıkan savaşta Tasm mağlup olur ve zalim kral öldürülür.⁸⁷

2.3. Dengi Olmayan Birileri İle Evlenme Korkusu

Kız çocuklarının gömülmesine sebep olan düşüncelerden biri de onların evlenme çağına geldiklerinde dengi olmayan kişilerle evlenmeleri ve bu sebeple hayatın zorlukları ile karşılaşmaları idi.⁸⁸ Her toplumda az çok bir ahlak ve erdem kabulü bulunmaktadır. İslâm'dan evvel Araplar arasında mürüvvet sahibi kişi erkekleğin kemaline ermiş kişi olarak kabul edilirdi. Onlara göre mürüvvetli kişi halim, sabırlı, muktedirken affeden, misafir ağırlayan, darda kalmışa yardım eden, aynı şekilde komşusuna yardım elini uzatan, zayıfı himaye eden diye tarif edilirdi.

Araplar arasında öne çıkan kavramlardan bir tanesi de kemal kavramıydı. Câhiliye de kâmil insan denilince, Arapça okuyup yazabilen, yüzmeyi ve ok atmayı bilen kimse anlaşılırdı. Gurur ve kibir de onlar arasında övülen davranışlardandı. Evs b. Hûlî kâmil insanlardan biri olarak görüldü.⁸⁹

Câhiliye Arapları arasında ahlak ve değer ölçüsü tamamen farklıydı. Kız çocuğunu gömen kişilerden biri olarak kabul edilen Kays b. Asım hilmi ile darbı mesel haline gelirken; hilminin çok azını bile sekiz tane kız çocuğunu diri diri gömerken esirgeyecek kadar vahşileşebilmişti. Çağımızda olsa en vahşi kişi olarak kabul edilecek bu insan onlar arasında mürüvvet sahibi olarak görülyordu.

Arapların soylularının sıfatlarından bir tanesi de gurur ve kibirdi. Eğer biri ona büyüklük taslar da kendisi ona karşılık vermezse korkak olarak nitelendirilirdi. Câhiliye insanın hareketlerine de tamamen bu kibir hakim olmuştı. Dünyada kendisine denk bir insan bulunmadığını zannettiğinden olmalı ki Kays'ın kız çocuklarını diri diri gömerken temel gerekçesi kızlarının dengi olmayan insanlarla evlenme ihtimalleriydi. Kabilesinin önde gelen bir efendisi olan Kays, Müslüman olduktan sonra Allah Resûlü'nün yanına gelmişti. Resûlullah ona iltifat etmiş ve onu badiyenin efendisi olarak nitelendirmişti. Hz. Peygamber kendisinden bu şekilde öldürdüğü her bir kızı için bir köle azat etmesini istemişti. Kays ise "Benim develerim var." deyince Resûlullah ona "O zaman onların her birine karşılık bir deve kes." buyurdular.⁹⁰ Hz. Ebû Bekir kendisine niçin kız çocuklarını gömdüğünü sorduğunda gerekçe olarak "Onların dengi olmayan birileri ile evlenmesinden korktum." demişti.⁹¹

Onların gözünde dengi olmayan biriyle evlenmek o kadar kötüydü ki, öyle birileri ile evlenmektense ölmeleri daha evlaydı. Bu işi bir nevi kız çocuklarına acıdıkları, onlara merhamet ettikleri için yapıyorlardı. Onlara göre kız çocukları çok ağır olan hayat yükünü omuzlamazlardı.⁹²

2.4. Tanrıya Kurban Etme Düşüncesi

İslâm'dan önce Araplar arasında çocuklarla ilgili karşılaşılın durumlardan biri de onların çeşitli sebeplerle kurban edilmesiydi. İnsanlar taptıkları ilahlara veya putlarına nezirde bulunuyor ve bunu uyguluyorlardı. Bunlardan bir tanesi de Allah Resûlü'nün dedesi Abdülmüttalib idi. Hz. Peygamber bu durumu ifade ederken "Ben iki kurbanın oğluyum." dedi.

⁸⁷ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 38.

⁸⁸ Cevâd Ali, *Mufassal*, 4: 572-574; el-Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, 2: 10.

⁸⁹ Cevâd Ali, *Mufassal*, 4: 574-5.

⁹⁰ Taberani, *Kebîr*, 18: 337 (863); Cevâd Ali, *Mufassal*, 4: 585; 5: 90.

⁹¹ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 34.

⁹² Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 35.

456 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...
Resûlullah burada dedesi Hz. İsmail (a.s.) ile babası Abdullah b. Abdülmüttalib'i kastetmektedir.⁹³ Hz. İbrahim gördüğü rüyaya binaen oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemişti. (Saffât 37/102-107)

Arapların bir kısmı erkek çocuklarını tanrıları veya inandıkları değerler için kurban ederlerken, çoğunluk ise böyle bir durumda ailenin zayıf halkası olarak gördükleri kız çocuklarını kurban ederlerdi.⁹⁴ Böyle olmasının iki sebebi bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi melekler Allah'ın kızlarıdır, öldürülen kızlar meleklerle karışır inancıydı. İkincisi ise açlık ve aç kalma korkusuydu. Bu korkuya kapılan insanlar aileye bir katkısı olmadığını düşündükleri kızlarını kurban ederlerdi.⁹⁵

Diğer Sami milletlerinde olduğu gibi Araplar da putlarını dişi olarak tahayyül ve tasvir ederlerdi. Bu da putlara atfettikleri doğurganlık sebebiyleydi. Onlar için putlar içerisinde en yüceleri olan Lat, Menat ve Uzza Allah'ın kızları olarak nitelendirilirdi. Bu onların Tanrıyla doğrudan akrabalık ilişkileri olan varlıklar olarak algılanabilecekleri gibi, ilahi varlıklar olarak algılanmalarından da olabilirdi.⁹⁶ Kur'an-ı Kerim'de bu mesele "Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz? Erkek size de, dişi O'na mı?" (en-Necm 53/19-22) buyrulurken bu hususta Allah'ın ne kadar gazaba geldiği anlatılır.

Müfessirler Arap kabileleri arasında Huzâ'a ve Kinâne'nin melekleri Allah'ın kızları olarak gördüklerini ve onların melekleri Allah'ın kızları zannettiklerini söyler. Nahl Sûresi 16/57 âyet-i kerimesi onların bu düşüncelerinden dolayı nazil olmuştur. Onlar bu şekilde Allah'a çok çirkin bir iftirada bulunmuş olmaktadır. Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerden dolayı şükretmeliyken Allah'a bu şekilde iftira ederek şirk koşmaktaydılar. Bu inançlarından dolayı onlar kız çocuklarını kurban ederken onları Allah'ın melekleri arasına kattıklarını ve bu şekilde dünya sıkıntılarında da onları kurtardıklarına inanıyorlardı.⁹⁷

Onları melekleri kız olarak tahayyül etmeye sevk eden şeylerden biri de meleklerin kızlar gibi gözlerden uzak olmaları, görünmemeleri, sağlam bir mekânda olmalarıydı. Onlar güneşi de küresinin gözlerden uzak, ulaşılamaz olması, bilinmeyen bir mecrada dönmesi ve parlak ışığı sebebiyle dişi olarak görürler. Cinler ise gizli olsalar ve görünmeseler de melekler gibi değillerdir. Doğurulmamış olmaları onların melekleri Allah'ın kızları olarak görmelerine sebep olan başka bir aldatıcı sebeptir.⁹⁸

2.5. Kızların Uğursuzluk Getireceği Düşüncesi

İslâm'dan evvel kız çocuklarının gömülerek katledilmesinin sebeplerinden biri de evlerine ve ailelerine uğursuzluk getirir düşüncesi idi. Onları bu kanaate sevk eden şey, doğan kız çocuklarının normalden farklı olması durumuydu. Örneğin kız çocuğu mavi gözlü, alacalı, benli, topal, çolak veya kusur sayılabilecek başka hususiyetlerle doğacak olursa bunu uğursuzluk kabul ederlerdi. Bunların yanında diğer bir sebep ise böyle hastalıklı veya sakat çocukların kendilerine yük olacağı ve büyüdüğünde de evlenemeyeceği düşüncesi idi.⁹⁹ Böyle olmakla beraber bazı babalar hanımlarına beğenmediği kızları gömmesini söylerken, beğendiği kızları ise tutmasını söylüyorlardı.¹⁰⁰

Uğursuzluk getirir düşüncesiyle gömülme istenen çocuklardan biri de Hz. Peygamber'in annesi Âmine'nin ninelerinden biri olan Sevde bt. Zühre b. Kilâb idi. Doğduğunda kap-

⁹³ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 46.

⁹⁴ Bk. Ateş, "Kur'an'ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", 50.

⁹⁵ Cevâd Ali, *Mufasssal*, 5: 95.

⁹⁶ Şinasi Gündüz, *Mitoloji ile İnanç Arasında –Ortadoğu Dinsel Gelenekleri Üzerine Yazılar* (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), 61-63.

⁹⁷ Mukâtil, *Tefsir*, 2: 274; Taberî, *Tefsir*, 17: 227; Cevâd Ali, *Mufasssal*, 7: 97; Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 50.

⁹⁸ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 50.

⁹⁹ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 34.

¹⁰⁰ Taberî, *Tefsir*, 8: 51.

kara bir ten rengine sahip olan bu kızıdan korkmuşlar ve kendilerine uğursuzluk getirebileceğini düşünmüşlerdi. Bunun üzerine çocuğun babası Zühre b. Kilâb,¹⁰¹ onun kız çocuklarının gömüldükleri yer olan Hacun mevkiine götürülerek gömülmesini emretmişti. Onu gömmek isteyen kişi "O kızı gömme, o masumu bırak." şeklinde sesler işitmişti. Sağına soluna baktığında kimseyi göremeyince korkmuş ve çocuğu gömememişti. Fakat kızın babası zalimdi ve niyetini gerçekleştirmesi için ona yine emir vermişti. Adam ikinci kez bu kızı gömmeye niyetlendiğinde yine kafiyeli sesler duymuş; onu gömememiş ve babasına getirmişti. Onun için büyük bir şan olduğu söylenince babası onu bırakmış ve öldürmemişti. Daha sonrasında ise bu kadın Kureyş'in kahinesi olmuştu. Bu kadın Zühre oğullarına "Sizin içinizde vaat edilen bir kadın var. Bundan sonra doğan kızlarınızı bana arz edin." demişti. Bir gün kendisine Hz. Peygamber'in annesi Âmine bt. Vehb arz edilince, "Bu, işte o vaat edilen kadındır. Bu da vaat edileni doğuracaktır." demişti.¹⁰²

3. VE'DİN TÜRLERİ VE NASIL YAPILDIĞI

İslâm'dan evvel kız çocuğunu katletmenin çok çeşitli yolları bulunmaktaydı. Fakat bunlar arasında en yaygını, onu daha önce kazdığı çukura itip üzerine toprak atarak canlı canlı gömmektir. Çukurun üzeri iyice düzleninceye kadar toprak atma işlemi devam ederdi.¹⁰³ Çocuklarını öldürmeyip de bu arla yaşamayı göze alanlar ise ona yünden bir cübbe giydirerek kendisine badiyede deve veya koyun güttürürlerdi. Onlar da çocuklarını altı yaşına kadar tutar, bu yaşta onları gömerlerdi.¹⁰⁴ İbn Abbas'ın rivâyet ettiğine göre hamile olan karısı doğum vakti yaklaşınca badiyeye gider ve bir çukur kazar, çocuk kız ise onu doğrudan gömer, erkekse de alır evine götürürdü.¹⁰⁵

Kız çocuklarını kazılan çukurlara atarak öldürmeleri en çok kullanılan yöntem olmakla birlikte, onların suda boğularak, kuyuya atılarak veya boğazlanarak katledildikleri de olurdu.¹⁰⁶

4. İSLAM'IN VE'D'E BAKIŞI

İslâm dini ilk günden itibaren bu menfur âdetin ne kadar çirkin olduğunu ifade etmiştir. Bu âdete yaşam hakkı tanımayan İslâm dini Kur'an-ı Kerim'de geçen çeşitli âyet-i kerimeler ile onu yasaklamıştır. (el-En'âm 6/137, 151; İsrâ 17/31; Tekvîr 81/8-9) Risâletin ilk yıllarından itibaren bu günaha karşı mücadele başlatan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) birinci Akabe Biâtı'nda Medine'li Ensâr'dan söz vermelerini istediği hususlardan bir tanesi de çocuklarını ve özellikle de kız çocuklarını öldürmemektir.¹⁰⁷ Allah (c.c.) bu hususta "(Ey Muhammed!) De ki: "Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız...." (el-En'âm 6/151) buyurarak bütün inananlara seslenmektedir.¹⁰⁸

Allah'ın (c.c.) bu olaya ne kadar gazaplandığı "Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman." (Tekvîr 81/8-9) âyet-i kerimesinden anlaşılmaktadır. Allah'ın bu günahı işleyenleri muhatap olarak almayacağı - ahiretteki en büyük azaplardan birisidir- âyet-i kerimde meçhul sual kalıbı kullanılmasından anlaşılmaktadır.

¹⁰¹ Zühre, Resûlullah'ın (s.a.v.) anne tarafından dedesi olmaktadır. Bk. Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 261; Ebü'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed Halebi, *İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn = es-Sîretü'l-Halebiyye*, 2. Baskı (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1427), 1: 73.

¹⁰² Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 43. Bu rivayetin sıhhati üzerinde tartışmalar olsa da tarihi değeri olduğunu düşündüğümüz için burada yer verdik.

¹⁰³ Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın (s.a.v.) Hanımları*, 38.

¹⁰⁴ Altı yaşındaki erkek çocuğunun dahi deve çobanlığı yapması bize göre zordur. Bir kız çocuğunun yapması ise neredeyse imkânsızdır. Böyle bir kızın badiyeye çıkarılıp insanların gözünden uzaklaştırılması ise daha mantıklıdır.

¹⁰⁵ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 4; Cevâd Ali, *Mufassal*, 7: 88-90.

¹⁰⁶ Alûsî, *Bulugü'l-Ereb*, 3: 51.

¹⁰⁷ İbn-i Hişam, *Sîre*, 2, 81.

¹⁰⁸ Mukâtil, *Tefsir*, 1: 597; Taberî, *Tefsir*, 12: 215.

458 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...

Benzer bir soru da Hz. İsa ile annesi Hz. Meryem'i ilah olarak kabul edenlere olacaktır. (el-Mide 5/116)

Hz. Peygamber Hz. Âişe'den nakledilen bir hadis-i Őerif'te "Eğer bir kimse kızlara değer verdiği için zarar görürse ve onlara iyi davranırsa, cehenneme karşı kendisine perde olurlar."¹⁰⁹ Başka bir hadislerinde ise "Kimin  kız ya da üç kız kardeŐ ya da iki kızı veya iki kız kardeşi olur da onlara iyi davranır, onlar hakkında Allah'tan korkarsa, ona cennet vardır."¹¹⁰ buyurarak bunca olumsuz düŐünce ve anlayıŐa rağmen çocuklarına gerekli babalık, annelik ve ağabeylik vazifesi yapanları cennetle müjdelemektedir.

SONUÇ

Tarihte insanlık adına iŐlenmiŐ bir suç olarak kabul edebileceğimiz kız çocuklarının farklı yollarla katledilmesi olayının Araıların tamamına genellenmesi mümkün görülmemektedir. Zira bu konuda verilen örnekler bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bununla beraber bu elim gerçek Araılar arasında yoktu demek de doğru olmayacaktır.

Kız çocuklarının gömülmesi hadisesine bakarak Araılar dünyanın en cahil ve zalim toplumuymuŐ denilmesi de doğru değildir. Zira makalenin baŐında da zikredildiği gibi o dönem dünyanın dört bir tarafında kız çocuklarına ikinci sınıf insan muamelesi yapıldığı ve onların hor görüldüğü, aynı Şekilde gerek açlık korkusu gerekse de inandıkları tanrıya kurban etme adına kız çocuklarının öldürüldüğü görülmektedir.

Sosyolojik her olayda olduğu gibi kız çocuklarının farklı yollarla katledilmesinin de sebepleri bulunmaktadır. Bunlar arasında fakirlik korkusu, namus kaygısı, putlara kurban sunma anlayıŐı gibi sebepler zikredilebilir. Bu olayı ağının Őartlarına göre değerlendirmek gerekir. Günümüzde de benzer hadiseler yaŐanmakta ama isimlendirmeler farklı olmaktadır. Örneğin in'de tek çocuk kuralı olduğundan insanlar onun da erkek olmasını istemektedirler. Hamile kalınan çocuğun kız olduğu öğrenildiğinde ise kürtaj ile hamilelik sonlandırılmaktadır.

Hz. Ömer'in kız çocuğunu diri diri gömdüğü İslam'dan önce insanların en cahillerinden ve katılarından olduğu ise tamamen rivyetlerin yanlıŐ anlaşılmasından ve olayın Hz. Ömer'e nispetinden ileri gelmektedir. Kız çocuklarının gömülmesi hadisesi Câhiliye Arap toplumunda karakter olarak daha katı, kaba ve cehalette daha ileri olan bedeviler arasında yaygındı. Onlar ne kadar cahil olsalar da onların içinden dahi bu elim olaya mani olanlar olmuştu.

KAYNAKÇA

- Abdulđani, Abdurrahman Muhammed. *Zevctu'n Nebi ve Esbâbu Teadddi Zevcihi*. Kahire: Mektebetü Medbuli, 1988.
- Abdurrahman bt. Şatı, AiŐe. *Rasulullah (sav) Efendimizin Kızları ve Torunları*. 3. Baskı. ev. İsmail Kaya. Konya: 1991.
- Abdurrahman bt. Şatı, AiŐe. *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*. Ter. İsmail Kaya. Konya: Uysal Kitapevi, 1987.
- Ali b. Hüseyin b. Muhammed Eb'l-Ferec el-İsfahani, 357/967. *Kitâbu'l-Eđđn*. 3. Baskı. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: Daru's Sadr, 2008.
- Ateş, Süleyman. "Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili yetlerin Tefsiri". *AÜİFD* 23 (Ankara: 1978).
- Ateş, Süleyman. *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve ađdaŐ Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat. ts.
- Buhr, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhr. *Sahih*. İstanbul: ağrı Yayınları, ts.
- Cevad Ali. *el Mufassal Tarih'l-Arab Kable'l-İslam*. Bağdat Üniversitesi: 1413.

¹⁰⁹ İbn Mace, *Edeb*, 3.

¹¹⁰ Ebu Davud, *Edeb*, 121, 130; Tirmizi, *Birr*, 13.

- Çağrıcı, Mustafa. "Asr-ı Saâdet'te Oluşan İslâm Ahlakı". *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*. 2. Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2007.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm ed-Dârimî. *Sünenü'd-Dârimî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Demirayak, Kenan - Savran, Ahmet. *Arap Edebiyatı Tarihi (Câhiliye Dönemi)*. Erzurum: 1995.
- Demircan, Adnan. "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti". *İstem* 2/3 (2004): 9-30.
- Demircan, Adnan. *Hz Peygamber'in (sas) Ailesi ve Aile Hayatı*. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014.
- Derzeve, İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2. Baskı. Çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: 1995.
- Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubi, 671/1273, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân-Tefsirü'l Kurtubi*. 2. Baskı. Thk. Ahmed el-Berdûni ve İbrahim Atfiş. Mısır: Darü'l Kütüb el-Mısriyye, 1964.
- Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi. *Câmiü'l-beyân an te'vili'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Ebû Ca'fer İbn Habib Muhammed b. Habib b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed b. Habib. *el-Münemmak fî ahbari kureyş*. Thk. Ahmed Faruk. Beyrut: Âlimü'l-Kitab, 2010.
- Ebû Ca'fer Muhammed b. Habib İbn Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi. *Kitabü'l-Muhabber*. Thk. İlze lihtein. Darü'l-Âfâk el-Cedîde, ts.
- Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Ebî Ya'kûb İbnu'n-Nedîm (385/995). *el-Fihrist*. (Beyrut: y.y., 1415/1994).
- Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezid el-Müberred. *el-Kâmil*, 3. Baskı. Thk. Muhammed Ahmed ed-Dâli. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.
- Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî. *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Darül Kütüb el-İlmiyye, 1415.
- Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzi. *el-Muntazam fî tarihi'l-müluk ve'l-ümem*. Thk. Muhammed Abdulkadir Ata. Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye, 1992.
- Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberani. *el-Mu'cemü'l Kebir*. 2. Baskı. Thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belazürî, 279/892. *Ensâbü'l-eşraf*. Thk. Süheyl Zekkar. Beyrut: Riyad Zerkay, Darü'l-Fikir, 1997.
- Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belazürî, 279/892. *Fütûhu'l-Büldân*. Beyrut: Dârü'l-Hilâl, 1998.
- Ebû'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed Halebi, 1044/1635, *İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn*. 2. Baskı. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1427.
- Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi Vahidi. *el-Vasit fî tefsiri'l-Kur'âni'l-mecid*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi Vahidi. *Esbâbu nüzûli'l-Kur'ân*. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, ts.
- Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir. Üsdü'l-gabe fî ma'rifeti's-sahabe. Thk. Ali Muhammed Muavviz. Darü'l- Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Ebû'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir Mukatil b. Süleyman, 150/767. *Tefsirü Mukatil b. Süleyman*. Thk. Abdullah Mahmûd Şehhate. Beyrut: Darü İhyaü't-Türas, 1423.
- Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî. *el-Faik fî garibi'l-hadis*. 2. Baskı. Thk. Ali Muhammed el-Becavi, Muhammed Ebî'l- Fadl İbrahim. Lübnan: ty.
- Ebû'l-Meali Cemaleddin Mahmûd Şükri b. Abdullah b. Mahmûd Alusi. *Bulugü'l-ereb fî ma'ri-feti ahvâli'l-Arab*. Thk. Muhammed Behcet el-Eseri. Beyrut: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed 370/980. *Tehzibu'l-Luğa*. Mısır: Darü'l-Mısriyye, 1967.

460 | Ahmet Acarlıoğlu. Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam...

- ez-Zemahşerî, Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer 538/1143. *el-Fâik fi Ğarîbi'l Hadis*. 2. Baskı. Thk. Ali Muhammed el-Becavi, Muhammed Ebi'l-Fadl İbrahim. Lübnan: ty.
- ez-Zübeyrî, Ebi Abdullah el-Musab b. Abdullah b. el Musab ez-Zübeyrî. *Kitabu Nesebu Kureys*. 3. Baskı. Thk. Livi Profnesal. Daru'l Ma'rife, 1953.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*. İstanbul: 1993.
- Gençtan, Engin. *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*. Ankara: 1982.
- Günaltay, Şemsettin 1961. "İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türli Nikâh Şekilleri". Haz. Cem Zorlu. *Marife* 1/3 (Konya 2002): 189-199.
- Günaltay, M. Şemseddin. "Kable'l-İslâm Araplarda İctimâi Aile". *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 1/4 (İstanbul 1926).
- Günaltay, M. Şemsettin. *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*. Sad. Mehmet Mahfuz Söylemez - Mustafa Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu, 2013.
- Günaltay, M. Şemsettin. "İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türli Nikâh İşleri", *Bellekten* 60/15 (Ankara 1951): 691-708.
- Günay, Ünver - Güngör, Harun. *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: 1997.
- Gündüz, Şinasi. *Mitoloji ile İnanç Arasında -Ortadoğu Dinsel Gelenekleri Üzerine Yazılar*. Sam-sun: Etüt Yayınları, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. 4. Baskı. Çev. Salih Tuğ. İstanbul.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, 213/828. *es-Siretü'n-Nebevi*. Thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri. Trablus-Şam: Darü'l- Kitabil Arabi, 1990.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî. *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Kuteybe, Ebî Muhammed Abdulah b. Müslim. *es-Si'r ve's-Şu'arâ*. 3. Baskı. 1Thk. Muhammed Abdu'l-Münim el-Aryân. Beyrut: Dârü İhyâü'l-Ulûm, 987.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam 213/828. *es-Siretü'n-Nebevi*. Thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri. Trablus-Şam: Darü'l- Kitabil-Arabi, 1990.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî İbn Şebbe. *Tarihü'l-Medineti'l-Münevvere, Ahbarü'l-Medineti'l-Münevvere*. 2. Baskı. Thk. Fehim Muhammed Şeltu. Cidde: Dârü'l-İsfahani, 1973.
- İbnü'l-Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Mısırî b. Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1415.
- Kanad, Fikret. *Pedagoji Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1963.
- Kandemir, Yaşar. *Örneklerle İslam Ahlakı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000.
- Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1972.
- Mu'cemü'l-Vasît*. 4. Baskı. Şurûku'd-Devliyye Matbaası. Mısır: 2004.
- Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966.
- Savaş, Rıza. *Hız Peygamber (s.a.v.) Döneminde Kadın*. İzmir: Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1991.
- Savaş, Rıza. "Asr-ı Saâdet'te Kadın ve Aile Hayatı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslam*. 2. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Savaş, Rıza. "İslâm Dünyasında Kadınlarla İlgili Arapça Olarak Yazılmış Önemli Bazı Kaynak Eserler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (İzmir:1998): 101.
- Şihabu'd-Din Ahmed b. Abdulvehhab Nüveyrî 733/1333. *Nihâyetü'l-Ereb*. Thk Müfid Kumeyha - Hasan Nuruddin. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.
- Ulaş, Semra. "İslam'da Çok Kadınla Evlilik", *İslami Araştırmalar* 6/1 (Ankara 1992).
- Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.
- Zeydan, Corci. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Çev. Zeki Megamiz. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1974.